

DOROTA GRABOWSKA

Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych
Uniwersytet Warszawski
e-mail: d.grabowska@uw.edu.pl

IWONA H. PUGACEWICZ

Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych
Uniwersytet Warszawski
e-mail: i.pugacewicz@uw.edu.pl

ASPEKTY ORGANIZACYJNE I ZARZĄDZANIE BIBLIOTEKAMI W FINLANDII Z PERSPEKTYWY SPOŁECZEŃSTWA INFORMACYJNEGO

Dr Dorota Grabowska jest absolwentką studiów bibliotekoznawczych i informacyjnych prowadzonych w Instytucie Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie pracuje od 1991 r. Jej zainteresowania badawcze skupiają się wokół problematyki związanej z organizacją i działalnością bibliotek publicznych i szkolnych. Szczególnie interesują ją formy i metody pracy z użytkownikiem w bibliotece. Od 2003 r. jest sekretarzem „Poradnika Bibliotekarza”, wchodzi w skład zespołu redakcyjnego serii „Biblioteczka Poradnika Bibliotekarza”. Jest autorką m.in. takich artykułów, jak: *Metody pracy z czytelnikiem dziecięcym w świetle międzynarodowych wytycznych*. W: *Biblioteki w systemie kultury jednoczącej się Europy* (red. M. Zając, E. B. Zybert, Warszawa 2007), *Rola metod problemowych i programowanych w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego („Edukacja dla przyszłości”, 2008)*, *Projekt jako metoda godna polecenia dla bibliotekarzy*. W: *Książka. Biblioteka. Informacja* (red. E. B. Zybert, D. Grabowska, Warszawa 2008), *Biblioteki szkolne w międzynarodowych wytycznych i aktach prawnych (Poradnik Bibliotekarza 2009, nr 11, s. 3-8)*.

Dr Iwona H. Pugacewicz jest absolwentką studiów historycznych na Uniwersytecie w Białymstoku oraz Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales w Paryżu. W latach 1997-2005 pełniła funkcję dyrektora Zespołu Szkół przy Ambasadzie RP w Paryżu, a od 2007 r. jest pracownikiem Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego. Jej zainteresowania skupiają się wokół zagadnień dotyczących funkcjonowania różnorodnych instytucji kultury europejskiej, na czele z bibliotekami i centrami informacyjnymi, a także wokół polskich i polonijnych instytucji kultury funkcjonujących poza granicami. Szczególnie bliska jest jej historia i kultura krajów romańskich oraz problematyka wielokulturowości. Jest autorką licznych artykułów na temat funkcjonowania bibliotek w Europie Zachodniej, m.in.: *Biblioteczna różnorodność z fińskiej perspektywy*

(współautor. D. Grabowska, *Poradnik Bibliotekarza* 2007, nr 10, s. 18-23), Zmienne losy biblioteki szkolnej w Paryżu w latach 1842-1963. W: *Biblioteki w systemie kultury jednoczącej się Europy* (red. M. Zając, E. B. Zybert, Warszawa 2007), Kobiety w IFLA. Problematyka Women's Studies w działalności Agend Międzynarodowej Federacji Stowarzyszeń i Instytucji Bibliotecznych w latach 1990-2005 (*Przegląd Biblioteczny* 2007, z. 3, s. 383-398).

SŁOWA KLUCZOWE: Finlandia. Biblioteka. Biblioteka Narodowa. Biblioteka naukowa. Biblioteka publiczna. Metso. Bibliotekarz. Społeczeństwo informacyjne. Kształcenie. Organizacja. Zarządzanie. Finansowanie.

ABSTRAKT: Teza/cel – Celem artykułu jest przedstawienie ważnej roli bibliotek w Finlandii w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego. Omówiono w nim podstawy prawne, finansowanie i system biblioteczny. Ukazano rolę bibliotek w promocji czytelnictwa i wiedzy informacyjnej. **Metody badań** – Przeanalizowano dokumenty regulujące działalność i organizację bibliotek w Finlandii oraz wykorzystano własne obserwacje z wyjazdu studyjnego. **Wyniki i wnioski** – Wykazano, że w Finlandii biblioteki, jako wyspecjalizowane placówki usługowe, które działają w ramach samorządów lokalnych, wyższych uczelni i instytucji naukowych w istotny sposób przyczyniają się do rozwoju oświaty i nauki, większego udziału obywateli w życiu politycznym i lepszej orientacji w życiu codziennym. Biblioteki mają swój wkład w kształtowanie się społeczeństwa informacyjnego.

WPROWADZENIE

Od 2000 r. prowadzone są międzynarodowe badania koordynowane przez OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development)¹ w ramach programu PISA (Programme for International Student Assessment) (OECD, 2011), których celem jest uzyskanie porównywalnych danych dotyczących umiejętności uczniów powyżej 15 roku życia. Bada się ich zdolności stosowania wiedzy i umiejętności, analizowania, argumentowania i efektywnego komunikowania w procesie stawiania, rozwiązywania i interpretowania problemów w różnych sytuacjach życiowych. Zwraca się uwagę na trzy obszary: czytanie ze zrozumieniem, umiejętności matematyczne, rozumowanie w naukach przyrodniczych. Badania są przeprowadzane co trzy lata. Od samego początku czołowe miejsca we wszystkich obszarach zajmuje Finlandia. W czytaniu ze zrozumieniem fińscy uczniowie byli najlepsi w 2003 i 2006 r., w 2009 r. co prawda ustąpili miejsca uczniom z Szanghaju i Korei, ale zajęli trzecią pozycję (PISA, 2010). Czy na osiągnięcia młodzieży fińskiej ma wpływ organizacja i działalność bibliotek? Czy swoje sukcesy zawdzięczają temu, że 80% społeczeństwa korzysta z bibliotek publicznych?

PODSTAWY PRAWNE FUNKCJONOWANIA FIŃSKICH BIBLIOTEK PUBLICZNYCH

W Finlandii biblioteki publiczne zajmują bardzo ważne miejsce w polityce państwa. W 1928 r. uchwalono pierwszą ustawę o bibliotekach, w myśl której w każdej jednostce administracji terytorialnej winna istnieć co najmniej jedna tego typu jednostka, a państwo zostało zobligowane do uczestniczenia w ich finansowaniu w wysokości określonej przepisami odrębnej ustawy. Kolejne nowelizacje: z 1961 i 1986 r. zwiększały stopień

¹ Oficjalna strona organizacji: http://www.oecd.org/home/0,3675,en_2649_201185_1_1_1_1_1,00.html.

udziału państwa w dofinansowywaniu oraz profesjonalizacji organizacyjno-kadrowej bibliotek publicznych (Analiza..., 2005, s. 76).

Naczelną misją wszystkich bibliotek publicznych jest zapewnienie powszechnego dostępu do informacji. Współczesnymi dokumentami precyzującymi zarówno cele ich działalności, jak i metody realizacji misji są: fińska *Ustawa Biblioteczna* (904/1998) opublikowana w Helsinkach 4 grudnia 1998 r. oraz wprowadzony w życie dwa tygodnie później *Dekret biblioteczny* (1078/998) (zob. *Działalność...*, 2002). W myśl ustawy biblioteki publiczne odpowiedzialne są za organizację usług bibliotecznych i informacyjnych oraz za ich promocję na szczeblu krajowym i regionalnym. Mają służyć przede wszystkim wyrównywaniu szans obywateli w zakresie rozwoju osobistego, edukacji i kultury. Duży nacisk położony jest na promocję rozwoju wirtualnej i rzeczywistej sieci usług ze wskazaniem na treści edukacyjne i kulturalne. Za organizację usług bibliotecznych i informacyjnych odpowiedzialne są władze lokalne. Użytkownicy biblioteki powinni mieć dostęp do bibliotekarzy i pracowników informacji, do stale aktualizowanych zbiorów bibliotecznych i unowocześnianego sprzętu. Na równi traktuje się potrzeby różnych grup językowych. Na biblioteki publiczne nakłada się obowiązek współpracy z innymi bibliotekami publicznymi, naukowymi oraz placówkami uczestniczącymi w procesie edukacji. Wśród bibliotek publicznych wyróżniono biblioteki centralne, które wskazuje właściwy minister za zgodą władz lokalnych. Korzystanie ze zbiorów bibliotek powinno być bezpłatne.

Dekret doprecyzowuje funkcje bibliotek centralnych, regionalnych, ale równocześnie mówi o funkcji władz regionalnych i o kwalifikacjach pracowników.

FIŃSKI SYSTEM BIBLIOTECZNY

Wszystkie fińskie biblioteki podlegają jednemu z dwóch departamentów funkcjonujących w ramach Ministerstwa Oświaty: Departamentowi Edukacji i Nauki lub Departamentowi Kultury, Sportu i Młodzieży. W Departamencie Edukacji i Nauki działa Wydział Polityki Naukowej odpowiedzialny za: archiwę, Fińską Bibliotekę Narodową i Bibliotekę Fińskiej Literatury Narodowej. Departament Kultury, Sportu i Młodzieży posiada dwa Wydziały: Sztuki i Dziedzictwa Kulturalnego oraz Kultury i Mediów. Pierwszy odpowiada za literaturę i muzea, drugi za Fińską Bibliotekę dla Niewidomych oraz za sprawy związane z prawem autorskim. Jego kompetencje obejmują także sprawowanie opieki nad samorządami lokalnymi, czyli pośrednio bibliotekami publicznymi. Poprzez współpracę z samorządami lokalnymi Ministerstwo Oświaty i samorzady regionalne wywierają wpływ na rozwój bibliotek publicznych. Cechami charakterystycznymi fińskiego systemu bibliotecznego jest to, że:

1. Prawo biblioteczne odnosi się tylko do bibliotek publicznych. Biblioteki uniwersyteckie i instytuty badawcze znajdują się poza jego zasięgiem.
2. Wszelkiego typu biblioteki są połączone² w jedną sieć pomimo różnych źródeł finansowania.

² Biblioteki naukowe są bezpośrednio finansowane przez rząd, natomiast biblioteki publiczne większość funduszy na działalność otrzymują od władz lokalnych/gminnych.

FIŃSKA BIBLIOTEKA NARODOWA I JEJ MIEJSCE W SIECI BIBLIOTEK PUBLICZNYCH

Poza bibliotekami bezpośrednio związanymi ze szkolnictwem, edukacją i nauką w Finlandii funkcjonuje 21 publicznych bibliotek prowincjonalnych, obsługujących poszczególne regiony kraju. Ponadto w każdej gminie znajduje się biblioteka municypalna, która z kolei może mieć swoje filie w granicach gminy lub aglomeracji.

Biblioteką centralną koordynującą pracę wszystkich pozostałych jest Biblioteka Narodowa w Helsinkach, której podlegają biblioteki regionalne, w tym biblioteka Pirkanmaa w Tampere, zwana popularnie Metso. Jest ona również placówką uniwersytecką. Wśród wielu jej zadań na pierwszym miejscu znajduje się szeroko pojęta obsługa Uniwersytetu w Helsinkach. W świecie, poza Słowenią, rzadko spotyka się nieautonomiczne księżnice narodowe. Takie uplasowanie Biblioteki Narodowej było charakterystyczne w przeszłości, szczególnie jeśli chodziło o kraje rozwijające się³.

Poza szeroko pojętą współpracą z bibliotekami akademickimi Biblioteka Narodowa, zwłaszcza ostatnimi laty, ożywiła swoją współpracę z siecią bibliotek publicznych. Zanim jednak przyjrzymy się systemowi bibliotek publicznych – kilka dodatkowych informacji. Fińska Biblioteka Narodowa, jako wiodąca biblioteka uniwersytecka, wspiera wszystkie powiązane z nią placówki akademickie. Ponadto podlegają jej biblioteki specjalne, np.: Biblioteka Parlamentarna, Fińska Biblioteka dla Niedowidzących oraz Narodowa Biblioteka Składowa, do której wysyłane są cenne zbiory z pozostałych bibliotek, między innymi publicznych, jeśli nie mają one wystarczająco dużo miejsca w swoich lokalach.

FINANSOWANIE BIBLIOTEK W FINLANDII

Biblioteki naukowe i prowadzone przez nie badania są finansowane bezpośrednio przez państwo. Fundusze na działalność bibliotek publicznych w większej części pochodzą od władz lokalnych. W przypadku biblioteki w Tampere jest to aż 75%. Pozostałe 25% to bezpośrednie dotacje państwowe na tzw. zadania specjalne, do których można zaliczyć: modernizacje, konstrukcje nowych budynków, zakupy bibliobusów etc.

SYSTEM BIBLIOTEK PUBLICZNYCH

Cały kraj liczący mniej niż 6 mln mieszkańców mówiących co najmniej dwoma językami⁴, pokryty jest siecią bibliotek publicznych, z czego 319 to biblioteki główne, 496 filie, 48 szpitalne. Ponadto w celu jak najłatwiejszego, najszybszego dostępu do książki oraz zważywszy na klimat i słabą gęstość zaludnienia, szczególnie na północy, w całym systemie

³ Np. tzw. Biblioteka Batiniolska, uznana za narodową na obczyźnie, pełniła jednocześnie funkcję biblioteki szkolnej, zob. Pugacewicz, 2007, s. 11-28.

⁴ W Finlandii używa się dwóch oficjalnych języków (jęz. fińskiego – 94%, jęz. szwedzkiego – 6%). Istnieje jeszcze grupa ludności mówiąca jęz. saami. Oprócz jęz. angielskiego i innych języków europejskich nauczanych w fińskich szkołach, duży nacisk kładzie się na naukę przez emigrantów ich języków narodowych. Wszystkie nauczane języki obce uwzględniane są w pracy bibliotek, zwłaszcza w ich zbiorach.

bibliotek publicznych funkcjonuje 155 bibliotek ruchomych, w tym np. dwa bibliobusy w samym Tampere, działa też 1 biblioteka pływająca (Libraries.fi, 2010).

Prawo biblioteczne skromne w słowach, a tym samym charakteryzujące się swego rodzaju uniwersalnością, kładzie nacisk na powszechność i bezpłatność usług, wymusza współpracę międzybiblioteczną oraz nakłada obowiązek samooceny poszczególnych placówek. Chodzi tutaj przede wszystkim o wypracowanie wspólnej jakości i standaryzacji usług. Pod tym właśnie kątem odbywają się corocznie zewnętrzne przeglądy bibliotek i pomiary różnych sfer ich działalności przez specjalnie w tym celu powoływane komisje, w skład których wchodzi przedstawiciele reprezentujący dwie podstawowe grupy interesariuszy: rząd oraz władze lokalne.

Zbiory bibliotek publicznych obejmują ponad 40 mln jednostek. W 2009 r. wypożyczono prawie 99 mln książek. Ilość odwiedzin w bibliotekach wyniosła ponad 54 mln, a z ich usług internetowych skorzystano ponad 51 mln razy. W Finlandii biblioteka należy do najchętniej odwiedzanych, najpopularniejszych miejsc publicznych (Libraries.fi, 2010).

Biblioteki publiczne są prawie w 100% skomputeryzowane. Najpopularniejszą platformą wyszukiwawczą jest PIKI NetLibrary, która jest używana w większości opisywanych placówek działających w Sieci, co pozwala na wspólne wyszukiwanie i wymianę danych, centralne opracowywanie nabytków, korzystanie ze wspólnych baz danych, wypożyczanie i zwracanie materiałów z którejkolwiek biblioteki w ramach systemu, zakładanie skrzynek internetowych etc. (PIKI, 2011).

DZIAŁALNOŚĆ MIEJSKIEJ BIBLIOTEKI PUBLICZNEJ METSO W TAMPERE

Biblioteka Publiczna Metso cieszy się zasłużoną sławą nie tylko w mieście, ale i w całym regionie, a nawet w kraju. Główną jej dumą jest rola, jaką pełni wśród lokalnej społeczności, o czym może świadczyć chociażby dzienna liczba od 2 do 4 tys. odwiedzin. Spełniając funkcję głównego kulturalnego serwisu miejskiego, stanowi swego rodzaju inspirację do działania innych podległych jej instytucji. Niewątpliwym jej atutem jest centralne położenie w otoczeniu zieleni parku miejskiego, w sąsiedztwie Muzeum Muminków, w niedalekiej odległości od wszystkich ważnych skrzyżowań, centrów handlowych i historycznych miejsc Tampere. Nowoczesny kształt budynku, z góry przypominający głuszca, skąd wywodzi się jej nazwa, to zasługa wyłonionego w drodze konkursu projektu autorstwa Raili i Reima Pietilä. Historia biblioteki miejskiej w Tampere sięga 1861 r., kiedy to po raz pierwszy została oficjalnie zainicjowana jej działalność. W pracach nad misją i wizją Metso ważne miejsce zajmuje poszanowanie i pielęgnowanie jej historii i tradycji⁵.

Powróćmy jednak do jej struktury. W skład Metso wchodzi: biblioteka główna, czytelnia czasopism, 14 bibliotek filialnych, 5 szpitalnych, 2 biblioteki ruchome ze 155 przystankami oraz 2 tzw. *net squares* (skwerki

⁵ Pierwsza publiczna czytelnia powstała w 1877 r., pierwsza filia biblioteki w Tampere w 1922 r. Otwarcie pierwszej muzycznej biblioteki w ramach biblioteki publicznej w Tampere, to 1958 r. Rok 1966 zapisał się powołaniem pierwszej ruchomej filii – bibliobusu, a w latach 2001-2005 zakupiono dwa autobusy internetowe. W 2002 r. połączono biblioteki wspólnym systemem komputerowym (Järvinen, 2007).

internetowe): Sampola i Hervanta, na których zatrzymuje się autobus internetowy Netti-Nysse (Libraries.fi, 2010). Biblioteka Metso współpracuje w bardzo różnorodny sposób z innymi trzydziestoma dwoma bibliotekami regionalnymi.

ZASOBY I ICH WYKORZYSTANIE. PERSONEL

Na początek trochę statystyki: całkowita kolekcja książek to 1 129 509 pozycji, z czego 81 658 w językach obcych, głównie w jęz. angielskim⁶. W budynku głównym biblioteki do dyspozycji czytelników są 580 043 pozycje. Bibliobusy udostępniają prawie 52 tys. książek. Zbiory bibliotek filialnych to 462 919 pozycji, a bibliotek instytucjonalnych – 34 792 jednostki.

Z roku na rok zmniejsza się o znaczący procent (2005 o 3,4% w stosunku do poprzedniego, zaś w 2006 r. o 1,5%) ogólna liczba wszystkich wypożyczeń na rzecz lektury elektronicznej. Nie należy tu zapominać o niżu demograficznym trapiącym Finlandię od ponad pięciu lat. Pomimo tego ilość wypożyczeń na jednego mieszkańca Tampere cały czas oscyluje wokół imponującej liczby 25 egz., kiedy w całym kraju waha się w granicach 20 egz. na czytelnika (Järvinen, 2007).

Liczba osób zatrudnionych w bibliotece Metso nie zmienia się od kilku lat. Na 192 pracowników 71 to bibliotekarze z pełnym wykształceniem, 75 – asystenci oraz 46 osób personelu pomocniczego.

PROMOCJA CZYTELNICTWA I WIEDZY INFORMATYCZNEJ ORAZ USŁUGI W RAMACH NETLIBRARY

Cechą charakterystyczną fińskich instytucji zarówno kulturalno-naukowych, jak i administracyjnych jest dalece posunięte zaawansowanie odnośnie użytkowania nowych technologii. Na terenie całej biblioteki Metso można skorzystać z wolnego dostępu do Internetu w 23 miejscach. Do dyspozycji użytkowników oddane są 123 komputery, kilka licencjonowanych baz danych online (m.in. Prikitta – regionalna baza danych, Satumetso – baza danych, licząca 2800 bajek i książeczek obrazkowych dla dzieci), mają oni możliwość wyszukiwania, zamawiania i wypożyczania elektronicznego z ponad dwudziestu bibliotek publicznych połączonych systemem PallasPro oraz korzystania z platformy interface'ową PIKI NetLibrary (PIKI, 2011). O swego rodzaju nasyceniu sprzętem elektronicznym i dbałości, ażeby nowoczesna technika była dla wszystkich dostępna i nie stała się powodem wykluczenia, świadczą skwerki internetowe oraz Internet na kółkach – „najcięższy i najbardziej żółty autobus świata” (Netti-Nysse), zaopatrzony w 10 stanowisk komputerowych. Celem obu pomysłów jest dotarcie do każdego mieszkańca Tampere ze stosowną wiedzą informatyczną i umiejętnościami charakteryzującymi społeczeństwo informacyjne. Stąd też inicjatywa wspomnianych dwóch skwerków internetowych, które poza bezpłatnym dostępem do Internetu, zapewniają podstawowe szkolenie, doradztwo i informację na temat wszystkiego,

⁶ Należy podkreślić, że w Finlandii za język narodowy, obok języka fińskiego, jest uznany też język szwedzki.

co wiąże się z globalną Siecią. Skwerki internetowe to dwa wyznaczone w mieście miejsca wyposażone w 40 stanowisk komputerowych, 8 osób do pomocy i obsługi pracujących przez 100 godzin tygodniowo na rzecz mieszkańców Tampere. W ramach tego czasu pracy bibliotekarze, poza indywidualną nauką i doradztwem, organizują kursy dla różnych grup, zależnie od zaawansowania informatycznego i wieku. Pracownicy biblioteki, jak i użytkownicy Internetu oba te przedsięwzięcia określili jako największą, tamperowską *succes story* ostatnich lat. Tym bardziej, że okazały się one bardzo dobrym rozwiązaniem, jeśli chodzi o osvajanie najbardziej konserwatywnych Finów z nowymi technologiami.

Autobus Netti-Nyssa corocznie jest odwiedzany przez 7 do 14 tys. obywateli w różnym wieku. W pierwszym roku jego funkcjonowania głównymi klientami byli ludzie starsi i kobiety (ponad 2/3 użytkowników w każdej z kategorii). Miasto Tampere, będące realizatorem pomysłu mobilnego Internetu, otrzymało w 2001 r. nagrodę Komisji Europejskiej (eGovernment Best Practice Award) oraz nagrodę Ministerstwa Edukacji (Adult Education Quality Award) (Harju, 2004).

W ramach promocji czytelnictwa i osvajania z umiejętnościami i wiedzą informatyczną podjęto współpracę z przedszkolami, prezentując książkę mówioną dla ponad stu grup dzieci zapraszanych rocznie do biblioteki. Przedszkolaki tworzą swoją interaktywną stronę internetową, korzystają również z tradycyjnych form rozrywki, począwszy od uczestnictwa w różnorodnych konkursach, pogadankach, spotkaniach, słuchaniu bajek i opowieści, a na pokazach teatrzyków lalkowych skończywszy. Miejska biblioteka Pirkanmaa jest szczególnie bliska ich sercu, gdyż niedaleko niej znajduje się Muzeum Muminków.

Równie intensywnie biblioteka publiczna w Tampere współpracuje ze szkołami. Rocznie około 7600 uczniów przechodzi różnorodne szkolenia biblioteczne. Liczba zorganizowanych wizyt szkolnych za 2010 r. to prawie 400, równie często pracownicy biblioteki goszczą w szkołach. Na stronach WWW biblioteki z myślą o gimnazjalistach i licealistach zaprezentowano 550 biogramów lokalnych pisarzy, autorów zarówno prozy, jak i poezji fińskiej.

Pobieżny tylko przegląd działalności bibliotecznej na rzecz promocji czytelnictwa i wiedzy informatycznej powoduje, iż przestaje dziwić fakt, że pomimo nieistnienia typowo szkolnych bibliotek, utrzymano w Finlandii tak wysoką kulturę czytelnictwa dzieci i młodzieży oraz wyjątkowy prestiż zarówno biblioteki jako instytucji, jak i zawodu bibliotekarza.

FIŃSKI SYSTEM SZKOLNICTWA WYŻSZEGO

W skład fińskiego systemu szkolnictwa wyższego wchodzi 51 organizacji: 21 uniwersytetów (20 podlega Ministerstwu Edukacji, 1 Ministerstwu Obrony), 29 szkół politechnicznych (28 związanych z Ministerstwem Edukacji, 1 z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych) oraz jedna szkoła wyższa podlegająca autonomicznym władzom Wysp Alandzkich. Większość politechnik jest finansowana przez władze lokalne. Ponadto na terenie całej Finlandii istnieje 18 rządowych instytucji naukowo-badawczych (Gmerek, 2005; Wierzbołowski, 2003)⁷. Szczególnym typem szkół są szkoły poli-

⁷ Więcej na ten temat zob. Gmerek, 2005, s. 250; Wierzbołowski, 2003, s. XIII, s. 143.

techniczne tzw. Uniwersytety Nauk Stosowanych utworzone na potrzeby edukacji zawodowej. Wprowadzono je do fińskiego szkolnictwa wyższego w latach 90. XX w. na wzór analogicznych placówek w Danii i w Niemczech.

Finlandia należy do tych nielicznych krajów, które ciągle rozwijają ideę społeczeństwa informacyjnego zgodnie z następującymi założeniami:

1. Pojęcie społeczeństwa informacyjnego to nie tylko nasycenie komputerami i technologią informacyjną, ale przede wszystkim zjawisko cywilizacyjne.

2. Droga do budowy społeczeństwa informatycznego opiera się na rozwoju wiedzy w połączeniu z rozwojem technologicznym.

3. Warunkiem nieodzownym do wdrożenia zasad społeczeństwa informacyjnego jest wysoka kultura ogólna, czym szczycą się Finowie od lat, a przede wszystkim wysokie standardy szkolnictwa wyższego, kształcenie powszechne na bardzo dobrym poziomie oraz równe szanse edukacyjne dla wszystkich grup społecznych.

Ażeby stworzyć gospodarkę opartą na wiedzy jako podstawowym czynnikiem produkcji (a nie jak to wcześniej bywało – na kapitale finansowym), podjęto działania zmierzające do ściślejszej współpracy badaczy z przemysłem. Proces ten rozpoczął się w latach 60. i 70. Lata 90. to przyspieszenie reform, których efektem było przyjęcie w 1995 r. rządowej strategii przechodzenia kraju do stadium społeczeństwa informacyjnego (Wierzbowski, 2003, s. VII-X).

W przekształcaniu państwa, którego gospodarka do niedawna opierała się jedynie na zasobach leśnych, w państwo o zróżnicowanej, nowoczesnej kulturze cyfrowej niebagatelną rolę odegrały szkoły i biblioteki. Po II wojnie światowej w Finlandii funkcjonowały elitarne szkoły średnie, w skład których wchodziła przejściowa szkoła średnia połączona z gimnazjum oraz tzw. szkoły obywatelskie, niedające dostępu do szkolnictwa uniwersyteckiego dla kończącej je młodzieży. Wobec tego decyzję o nauce na uczelni dziecko (a raczej jego rodzice) podejmowało w wieku 11 lat, tuż po ukończeniu szkoły podstawowej⁸. Dysproporcje wynikające z wyboru którejś z dwóch wyżej przedstawionych dróg edukacyjnych, co zaprzeczało rządowej doktrynie egalitaryzmu, spowodowały kryzys szkół obywatelskich w latach 60., a w następnej dekadzie ich likwidację na rzecz nowej dziewięcioletniej szkoły rozszerzonej. Równocześnie upowszechniono kształcenie na poziomie szkoły średniej. Lata 80. to reforma fińskiego szkolnictwa zawodowego. Z jednej strony istniały szkoły zawodowe po skończeniu szkoły rozszerzonej, proponujące naukę zawodu w dwa, trzy lata, z drugiej, w celu odciążenia przepełnionych po reformie lat 70. szkół średnich, zaproponowano zawodowe college przeznaczone zarówno dla opuszczających szkoły średnie, jak i szkoły rozszerzone. Reforma tylko częściowo spełniła pokładane w niej nadzieje. Młodzież posiadająca wyłącznie zawodowe wykształcenie nadal nie mogła studiować, natomiast część licealistów, którzy decydowali się na wybór zawodowej ścieżki rozwoju, powielala w pewnej mierze wcześniejszą edukację. Wobec tego podjęto kolejne zmiany. Trzeci etap reformy to przełom lat 80. i 90. XX w. Wprawdzie pomysł wprowadzenia jednolitej rozszerzonej szkoły średniej według wzorca szwedzkiego w miejsce dotychczasowej eduka-

⁸ Sześciolatek szkoły średnie były płatne, a więc w większości niedostępne dla dzieci robotników i chłopów (Gmerek, 2005, s. 109).

cji zawodowej i elitarnej – średniej upadł, niemniej ujednoczony system szkolnictwa zawodowego umożliwił wreszcie wszystkim równy dostęp na wyższe uczelnie, które z kolei ze swojej strony musiały przejść stosowną reorganizację.

Do początku lat 60. większość szkół wyższych była ulokowana w dwóch największych miastach na południu kraju: w Turku oraz Helsinkach⁹. W wyniku reform szkolnictwa średniego, powodujących wzrost zapotrzebowania na edukację uniwersytecką, systematycznie rozszerzano jej sieć, zakładając nowe wyższe uczelnie poza wspomnianymi dwoma ośrodkami. Szczególnie w latach 90. zintensyfikowano przemiany w ramach sektora edukacji wyższej. Determinantą okazał się być sektor kształcenia zawodowego, bo z jednej strony coraz powszechniejszy dostęp do uniwersytetów, a przede wszystkim świadomość korzyści płynących z ich skończenia, powodowały, że pękały one w szwach, z drugiej zaś strony nadal pozostawał niezadowolająco rozwiązany do końca problem przepływu uczniów pomiędzy szkołą zawodową a uniwersytetami. Postanowiono zrezygnować z jednolitego systemu uniwersyteckiego i od 1991 r. rozpoczęto tworzenie wyższych szkół zawodowych – politechnik, zwanych też Uniwersytetami Nauk Stosowanych.

Obecnie w Finlandii funkcjonują dwa równoległe sektory szkolnictwa wyższego: uniwersytecki oraz politechniczny¹⁰.

Finlandia jest powszechnie uznawana za państwo o wysokich standardach edukacyjnych, co, jak wspomniano wcześniej, pozwoliło jej stać się jednym z pierwszych na świecie społeczeństw informacyjnych. Głównymi czynnikami na drodze do osiągnięcia tego celu były: silna identyfikacja z własnym państwem, jako wyrazicielem interesu społecznego, połączona ze zdecydowaną i powszechną orientacją na świadome kształcenie przyszłościowe (Wierzbowski, 2003, s. XVII).

Politechnika w Tampere – stworzona w największym śródlądowym mieście Skandynawii powstała w 1996 r. z połączenia: Instytutu Technologii (Tampere Institute of Technology, 1886 r.), College'u Handlowego (Tampere Commercial College – 1890), College'u Leśnictwa (Kuru College of Forestry – 1937) i Szkoły Sztuki i Komunikacji (Tampere School of Art and Communications – 1991). Dzisiaj na 18 proponowanych przez nią kierunkach studiów (w tym dwóch z wykładowym jęz. angielskim) kształci się 5 tys. studentów z kraju i z zagranicy. Spośród głównych pięciu specjalizacji największą popularnością cieszy się *Technologia i transport*, gdzie studiuje 60% studentów i pracuje 60% pracowników. Na uwagę zasługuje Nauczycielskie Centrum Edukacyjne, mieszczące się w strukturach politechniki i przygotowujące jej absolwentów do pracy w sektorze edukacyjnym. Z uwagi na szeroko rozwiniętą współpracę międzynarodową (w ramach różnych programów na uczelni w roku minionym uczyło się 180 studentów z zagranicy) stałe zatrudnienie na uczelni znajduje 290 nauczycieli akademickich, 170 osób personelu wspomagającego oraz 700 tzw. wykładowców wizytujących (ang. *visiting lecturers*)¹¹. Warto wspo-

⁹ W Turku w 1640 r. powstał pierwszy w Finlandii Uniwersytet, przeniesiony po pożarze w 1828 r. do Helsinek (Gmerek, 2005, s. 69-71).

¹⁰ Ponadto istnieje sieć wyższych szkół ludowych (Gmerek, 2005, s. 72).

¹¹ Dane za rok akademicki 2006/2007 przedstawione podczas wykładu na Politechnice w Tampere 28.05.2007 r. przez Kaisa Rissanen, dyrektora Biblioteki i Departamentu Informacyjnego [wyjazd studyjny „Organizacja i zarządzanie oświatą i bibliotekami w Finlandii” w dniach 26.05-2.06.2007 r., organizowany przez Unię Europejskich Federalistów Polska. Materiały z wykładu w posiadaniu auterek].

mniej, że studia w Finlandii zarówno dla Finów, jak i cudzoziemców są bezpłatne.

Region Tampere jest drugim pod względem koncentracji wszelkich instytucji naukowych, które cieszą się bardzo wysokim poziomem kształcenia (SITR, 2011)¹². Wprawdzie w powszechnej opinii nadal zakorzeniony jest pogląd, że szkoły politechniczne będące bliżej sektora przemysłowego i kładące większy nacisk na praktykę, charakteryzują się nieco niższym poziomem nauczania od tradycyjnych uniwersytetów, jednak bliska współpraca pomiędzy różnymi typami uczelni, polegająca na tym, że począwszy od 2005 r. student może sobie wybrać pewne grupy przedmiotów bądź ścieżki na innych wyższych uczelniach współpracujących w ramach systemu SITR (w którym znajduje się również Uniwersytet Tampere) niejako automatycznie kwestionuje zasadność owego osądu (University of Tampere, 2011).

Zważywszy na stosunkowo późny czas powstawania politechnik fińskich, równie młode są zorganizowane na ich potrzeby biblioteki. Biblioteki politechniczne są dzisiaj rozrzucone po około osiemdziesięciu miastach, tak więc mamy do czynienia z dużą dywersyfikacją zbiorów, co może świadczyć o ich słabości. Jednak po szczegółowym zapoznaniu się z funkcjonowaniem placówek okazuje się, że tego rodzaju rozdrobnienie jest nie tylko uzasadnione, ale może generować oryginalne rozwiązania systemowe.

W 2001 r. w celu bardziej efektywnej działalności, zorientowanej na specyficznego klienta, jakim jest student Uniwersytetu Nauk Stosowanych, powołano na bazie istniejących już instytucji bibliotecznych Konsorcjum Bibliotek Politechnicznych AMKIT (AMKIT, 2011). Podstawowy jego celem było stworzenie wspólnego systemu informatycznego i powiązanie nim wszystkich placówek bibliotecznych, co miało stanowić podstawę do dalszych działań. W opracowanym wspólnymi siłami dokumencie określającym założenia konsorcjum na pierwszym miejscu jest mowa o ważnej roli, jaką ma do odegrania biblioteka w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego: dostarczanie niezbędnych informacji do nauki i rozwoju, rozwijanie krytycznego myślenia, wspieranie badań i ciągły rozwój kompetencji zawodowych.

Wizja biblioteki dynamicznej, zintegrowanej z procesami nauczania, jako skutecznego i wyspecjalizowanego usługodawcy, a zarazem partnera w rozwoju regionu i kraju, została poszerzona o swego rodzaju element wizjonersko-kreatywny. To właśnie Konsorcjum Bibliotek Politechnicznych, stosując różnorodne techniki do analizy wyselekcjonowanych danych, określa aktualne trendy i potrzeby badawcze środowiska politechnicznego oraz przyszłe kierunki najpilniejszych prac. Obecnie konsorcjum, w skład którego wchodzi wszystkie biblioteki politechniczne, liczy pięćset członków.

BIBLIOTEKA POLITECHNIKI W TAMPERE

Biblioteka Politechniki Tampere ma dwie siedziby znajdujące się na uczelnianych kampusach, jest obsługiwana przez 15 bibliotekarzy, liczy

¹² SITR – skrót od Studying in Tampere Region, nazwa regionalnej korporacji łączącej wszystkie uczelnie regionu.

75 tys. woluminów, posiada bogatą e-kolekcję, na którą składa się m.in. 8 tys. czasopism w formie elektronicznej. W 2010 r. w bibliotece odnotowano 150 tys. wizyt, 275 tys. wypożyczeń, 190 tys. przedłużeń i wznowień. W trakcie trwania roku akademickiego około 3 tys. studentów przechodzi szkolenie biblioteczne z komputerowych (elektronicznych) technik wyszukiwawczych. Poza tradycyjnymi formami działalności wartę uwagi są: elektroniczna baza prac magisterskich i dydaktyczno-naukowych, dokumenty audio i wideo, bazy danych wyprodukowane na uczelni, rejestracja publikacji uczelnianych.

Ow *content management* (zarządzanie zawartością) obrazuje jakość i poziom usług świadczonych przez bibliotekę, służy do pracy i analiz porównawczych w ramach konsorcjum, jest ważnym źródłem informacji dla Ministerstwa Edukacji, które w 70% finansuje działalność konsorcjum.

UNIWERSYTET W TAMPERE I JEGO BIBLIOTEKI

Uniwersytet w Tampere, założony w 1966 r., jest jedną z największych i najważniejszych uczelni w Finlandii (University of Tampere, 2011). Obecnie na sześciu wydziałach: Ekonomii i Administracji, Edukacji, Nauk Humanistycznych, Nauk Informatycznych, Medycyny i Nauk Społecznych kształci się: na studiach magisterskich – 15 600 studentów, na licencjackich – 13 000, na podyplomowych – 1900 oraz na doktoranckich 600. Corocznie uczelnia rekrutuje 1800 nowych studentów.

Humanika to biblioteka uczelniana, połączona z centrum edukacyjnym, stworzona na potrzeby szeroko pojętych nauk humanistycznych.

Zajmuje ona trzy kondygnacje o łącznej powierzchni 2210,5 m². Główne jej zadania to dostarczanie wszelkiego typu źródeł informacji i dostępu do informacji, wspieranie edukacji i badań naukowych, usprawnianie i współorganizowanie zarówno procesów uczenia się, jak i nauczania w dziedzinie edukacji i nauk humanistycznych. Zasoby biblioteki szacuje się na ponad 150 tys. książek oraz ponad 300 periodyków dotyczących edukacji, literatury, językoznawstwa i historii. Do dyspozycji użytkowników jest oddanych 6 sal do pracy zespołowej (każda na 8-10 miejsc), cicha czytelnia oraz wolno stojące fotele – razem 130 miejsc; 2 pracownie komputerowe (jedna z dwudziestoma, druga z dwunastoma stanowiskami roboczymi), katalogi elektroniczne (stanowiska z 9 komputerami), stanowiska do czytania prasy elektronicznej, stacje robocze będące w gestii obsługi i pracowników – w sumie ponad 70 komputerów. Powszechnie używanym katalogiem online jest Tamcat (Tamcat, 2011). Katalog zawiera zbiory znajdujące się w posiadaniu biblioteki, począwszy od 1985 r. do chwili obecnej. Nabytki wcześniejsze są nadal wprowadzane do bazy danych. Jeśli chodzi o periodyki i gazety dostępne w formie elektronicznej, można przeglądać je na 5 stanowiskach, łącząc się bezpośrednio z portalem głównym e-Library (Tampere Library, 2011). W posiadaniu Humaniki znajduje się 30 tys. książek w formie elektronicznej. Podobnie jak w całej Finlandii, tak i tutaj zarówno korzystanie z biblioteki, jak i studia są wolne od opłat.

Pierwszy poziom Humaniki jest dostępny dla wszystkich użytkowników, pełni rolę biblioteki publicznej, natomiast wyższe kondygnacje przeznaczone są wyłącznie do pracy dla studentów i pracowników naukowych. Za niewielką opłatą biblioteka świadczy usługi reprograficzne (skaner,

kopiarka, mikrofilmowanie). Opłaty – kary za przetrzymywanie książek są bardzo wysokie i nie omijają nikogo, łącznie z profesorami.

Jeśli chodzi o inne techniczne aspekty funkcjonowania biblioteki, to książki wypożycza się na 28 dni, czasopisma z roku bieżącego i poprzedniego można wypożyczać na noce i na weekendy. Podobnie jest ze zbiorami z czytelni podręcznej: słownikami, statystykami, oficjalnymi publikacjami, bibliografiami etc.). Humanika obsługuje m.in. studentów Wydziału Studiów Informacyjnych, warto zatem przy tej okazji opisać fiński system edukacji bibliotecznej.

W Finlandii bibliotekarze kształceni są na trzech poziomach: zawodowym od 1945 r., politechnicznym i uniwersyteckim. System nie jest jednolity i przynajmniej na najniższym poziomie edukacja pozostawia wiele do życzenia. Poziom zawodowy (*vocational level*) przygotowuje kadry pomocnicze, odpowiadające za proste czynności w bibliotece (magazynier). Na tym poziomie młodzież może uczyć się zarówno w systemie stacjonarnym, jak i wieczorowym, studenci naukę zawodu łączą z pracą. Dominującą metodą pracy jest *self-learning*, zaś metodą weryfikacji wiedzy studentów testy sprawdzające.

Drugi poziom – politechniczny to kształcenie specjalistyczne. Studenci, poza koniecznością zdobywania wiedzy merytorycznej, uzyskiwanej na wykładach, są obligowani do zdobywania wiedzy praktycznej, często samodzielnie, wprowadzani są również w świat badań naukowych. Rocznie na tym poziomie naukę kończy od 135 do 140 studentów.

Kształcenie na poziomie uniwersyteckim zapewniają trzy uniwersytety w: Tampere (od 1971 r.), Turku (od 1982 r.) i w Oulu (od 1988 r.). Kształcenie uniwersyteckie zakłada możliwość edukacji na wszystkich poziomach: zawodowym (*candidate*), licencjackim (*licenciate*), magisterskim (*master*), doktoranckim (*doctorate*).

Początki obecnego Wydziału Studiów Informacyjnych w Tampere, najstarszej tego typu placówki w Finlandii, sięgają 1971 r. Wówczas to w ramach Wydziału Nauk Społecznych powołano pierwszą Katedrę Bibliotekoznawstwa i Nauk Informacyjnych. Dwadzieścia trzy lata później Katedra została zamieniona w Wydział, na którym wiodącą rolę odgrywa Departament Studiów Informacyjnych. Długą drogę musiało przebyć bibliotekarstwo, ażeby zyskać sobie uznaną i rozpoznawalną pozycję w strukturze uczelni. Docenienie kierunku wiązało się ze świadomym tworzeniem zrębów społeczeństwa informacyjnego, zdecydowaną nobilitacją informacji (wzrastające wymagania bibliotek w połączeniu z potrzebami edukacyjnymi) i związaną z tym świadomością zarówno władz uczelnianych, jak i państwa. Zwyciężył pragmatyzm, w ramach którego zatroszczono się także o wypromowanie fińskich studiów informacyjnych na arenie międzynarodowej. Lata 80. i 90. to z jednej strony korzystanie ze stypendiów zagranicznych, przede wszystkim oferowanych przez Fundację Fulbrighta, z drugiej zaś – organizacja wielu konferencji i przedsięwzięć o charakterze międzynarodowym, np. cyklicznych konferencji CoLIS (od 1991 r.) czy konferencji ISIC (od 1996 r.)¹³ i czynne uczestnictwo fińskich naukowców na najbardziej prestiżowych forach bibliotecznych na świecie (Finowie piastują wysokie stanowiska w IFLA, np. przewodniczącą IFLA w latach 2011-2012 była Sinikka Sipilä).

¹³ International Conference on Conceptions of Library and Information Science (CoLIS). Pierwsza konferencja zatytułowana „Information Seeking in Context” została zorganizowana na Uniwersytecie w Tampere w 1996 r.

Obecnie na Wydziale Studiów Informacyjnych zatrudnionych jest 10 pracowników naukowych, w tym 4 profesorów. Co roku na studia rekrutowanych jest 50 studentów, po wstępnej dwuletniej nauce, a jeszcze przed studiami magisterskimi, dochodzą absolwenci z innych kierunków i uczelni. Część studentów bądź kończy naukę na pierwszym poziomie i podejmuje pracę, bądź decyduje się na jej kontynuację niekoniecznie na kierunku informacja naukowa. Tytuł magistra uzyskuje rocznie około 30 studentów, a certyfikat zawodowy – 40. Podobnie jak w pozostałych krajach Unii Europejskiej kształcenie na kierunku informacja naukowa zakłada dowolny wybór specjalizacji (archiwistyka, wyszukiwanie informacji, informacja dla biznesu i administracji, informacja naukowa etc.). Przyjmuje się, że studia kształcą bibliotekarzy, choć słowo bibliotekoznawstwo pojawia się tu bardzo rzadko (Järvelin & Vakkari, 1981, pp. 125-127). W Finlandii dominuje przekonanie, że współcześnie powinno dominować wyszukiwanie i zarządzanie informacją, natomiast biblioteki i bibliotekoznawstwo, to tylko jeden z elementów, który prowadzi do instytucjonalnych konotacji, zwracając przede wszystkim uwagę na jej funkcje i funkcjonalność we współczesnym społeczeństwie.

Nauczanie, zwłaszcza na poziomach wyższych ma bazować na poszukiwaniach i badaniach. Oczywiście nie wyklucza to nadal niezmiernie ważnej edukacji bibliotecznej, chociaż samo słowo jest traktowane jako staromodne i zastępowane inną bardziej atrakcyjną terminologią.

W trakcie studiów magisterskich, trwających dwa lub trzy lata, obowiązują trzymiesięczne praktyki. Na poziomie magisterskim studia nie są płatne, ale kształcenie podyplomowe i studia doktoranckie wymagają już partycypacji finansowej ich słuchaczy. Studia doktoranckie (3-5 lat) są współfinansowane przez Ministerstwo Edukacji oraz Fińską Akademię Nauk. Wynika to z polityki państwa nastawionego z jednej strony na wysoki poziom i powszechną dostępność edukacji, z drugiej na konieczność jak najszerzego kształcenia elit (Audunson, 2005).

W strukturach uniwersyteckich funkcjonują trzy biblioteki: Biblioteka Główna, opisana wyżej Humanika oraz Biblioteka Nauk Medycznych. Losy Biblioteki Głównej wykraczają poza historię Uniwersytetu w Tampere, sięgają 1925 r. Wówczas to w Helsinkach utworzono bibliotekę, która miała odpowiadać potrzebom College'u Obywatelskiego (Civic College). Pięć lat później placówkę przekształcono w Szkołę Nauk Społecznych, w 1961 r. przeniesiono ją wraz ze starą biblioteką w nowe miejsce do Tampere. Utworzenie Uniwersytetu w Tampere (1966) pozwoliło na przekształcenie do niedawna jedynie robotniczo-przemysłowego miasta w największy akademicki ośrodek. Wracając do biblioteki – dawniej, do 1928 r., obsługiwana była przez jednego pracownika, dzisiaj w jej strukturach zatrudnienie znajduje 56 specjalistów. Raport z roku akademickiego 1927/1928 odnotował 80 użytkowników, którzy w sumie wypożyczyli 661 książek. Współcześnie, każdy ze studentów ma do dyspozycji, pomijając zbiory zdigitalizowane i e-czasopisma, 282 063 książek, 6132 czasopisma drukowane zmagazynowane w nowoczesnym budynku o łącznej powierzchni 14 500 m². Biblioteka oraz jedna z czytelni nosi imię Väjnö Linna, sławnego fińskiego pisarza, autora książki *Zołnierz nieznan*, którego życie związane było z Tampere. Biblioteka zajmuje cztery poziomy. Na pierwszym, poza księgarnią wydawnictwa uniwersyteckiego o nazwie TAJU, znajdują się informatorium i kolekcja książek oraz wypożyczalnia

międzybiblioteczna. Piętro drugie to Czytelnia Podręczników dla 134 osób imieniem V. Linna oraz imponujący księgozbiór podręczny. Piętro trzecie to różnego rodzaju pracownie oraz biura bibliotekarzy i obsługi. Ostatnie – zajmuje skomputeryzowana czytelnia, gdzie użytkownik ma bezpośredni dostęp do czasopism licencjonowanych w formie elektronicznej, jak i czytelnia czasopism tradycyjnych i zbiorów specjalnych, pracownia mikrofilmów z nowoczesnymi kilkunastoma czytnikami, laboratoria komputerowe, gdzie m.in. odbywają się szkolenia biblioteczne, cztery sale do pracy grupowej i serwis informacji naukowej. Magazyny zwarte oraz archiwa biblioteki znajdują się pod ziemią.

Każda z trzech wspomnianych wyżej bibliotek uniwersyteckich jest o rok młodsza od swej poprzedniczki, a co się z tym łączy nowocześniejsza. Prym zarówno w sposobie zarządzania, jak i w automatyzacji wiedzy Biblioteka Główna mieszcząca się w nowej siedzibie od sierpnia 2006 r., Biblioteka Nauk Medycznych została oddana do użytku rok wcześniej, natomiast Humanika funkcjonuje przy ulicy Kanslerinrinne 1 od 2004 r. Zgodnie z planem rozwoju i strategią rządową dla bibliotek na lata 2003-2008, nakreśloną przez Ministerstwo Edukacji Narodowej, wszystkie trzy biblioteki przystąpiły do wprowadzenia do programu studiów uniwersyteckich zajęć z *Information literacy*, kończących się testem kompetencyjnym. Zajęcia, których nie należy mylić z przysposobieniem bibliotecznym, mają na celu przekazanie wiedzy i rozwijanie umiejętności rozpoznawania różnych typów źródeł i informacji, ich wyszukiwania i lokalizacji oraz oceny. Kurs podstawowy trwa 4 tygodnie, w jego trakcie student ma do dyspozycji 11 godzin wykładów i ćwiczeń. Resztę czasu, ponad 50 godzin, poświęca na pracę własną. Kurs kończy 40-minutowy test, w trakcie którego należy odpowiedzieć na 40 pytań wybranych losowo z puli 200. Jeśli uzyskany rezultat poprawnych odpowiedzi jest wyższy od 70% – egzamin uważa się za zdany, a student uzyskuje 2 punkty ECTS. Wprawdzie w jesiennej sesji egzaminacyjnej 2007 r. sukces odniosło tylko 35% przystępujących do testu, niemniej w anonimowej ankiecie ewaluacyjnej aż 96% studentów uznało całe przedsięwzięcie za ważne i wartościowe z punktu widzenia ich dalszego rozwoju informacyjno-naukowego.

Jedno z istotnych miejsc w rozwoju fińskiego bibliotekarstwa zajmuje współpraca między bibliotekami. W tej dziedzinie szczególną uwagę warto zwrócić na biblioteki uniwersyteckie, które w latach 90. wprowadziły zintegrowany system biblioteczny VTLIS. W 2001 r. został on zastąpiony przez system Voyager, z którego zaczęły korzystać także biblioteki politechniczne. Wzrastające potrzeby organizacyjne, konieczność koordynacji różnorodnych systemów bibliotecznych, pozostawanie jednolitych portali narodowych, potrzeba licencjonowania zarówno usług, jak i tworzenia baz danych wskazały kierunek rozwoju bibliotek. Z inicjatywą wystąpiły biblioteki uniwersyteckie, które w 1996 r., powołały do istnienia Zgromadzenie Bibliotek Uniwersyteckich – pierwszy oficjalny organ promujący ich wspólne działania oraz stojący na straży ich wspólnych interesów. Zgromadzenie monitoruje harmonijny rozwój wszystkich placówek, kreuje nowe inicjatywy, doskonali wzajemną współpracę, a nawet tworzy wspólną strategię rozwoju w ramach sieci bibliotecznej. Analogiczna współpraca na poziomie politechnicznym została zainicjowana stosunkowo niedawno, o czym była mowa powyżej. Fora koordynujące działalność w sektorze bibliotek uniwersyteckich, bibliotek specjalnych i sektora bibliotek pu-

blicznych zwane są Zgromadzeniami, podczas gdy biblioteki politechniczne stworzyły wspomniane wcześniej konsorcjum AMKIT. Zarówno poszczególne środowiska reprezentowane wspólnie przez Zarządy Zgromadzeń, jak i AMKIT odgrywają rolę głównego partnera negocyjnego wobec Biblioteki Narodowej.

W Finlandii, w ramach sieci bibliotecznej, istnieją więc trzy typy konsorcjów:

1. Linnea – stworzone w celu obsługi uniwersyteckiego systemu bibliotecznego oraz części bibliotek specjalnych (zarówno pod względem merytorycznym).

2. FinElib – zajmuje się licencjonowaniem wszystkich źródeł elektronicznych oraz rozwojem i koordynacją narodowego portalu wyszukiwawczego. Wszystkie cztery sektory biblioteczne są członkami konsorcjum FinElib.

3. AMKIT – konsorcjum bibliotek politechnicznych.

Pierwsze dwa konsorcja – Linnea i FinElib – zostały stworzone w celu rozwoju serwisu i usług związanych z digitalizacją, podczas gdy trzecie konsorcjum AMKIT zajmuje się głównie różnorodnymi problemami związanymi z rozwojem bibliotek politechnicznych.

Organizacja fińskich bibliotek należy do wyjątkowych na tle standardów międzynarodowych. Każda biblioteka należąca do danego sektora może formułować pytania – problemy dotyczące całego sektora, a Zarząd Zgromadzeń może reprezentować poszczególne sektory w negocjacjach z rządem. Stąd też duża potrzeba kooperacji pomiędzy sektorami i wymiany wzajemnych doświadczeń.

FIŃSKA BIBLIOTEKA NARODOWA

W fińskim systemie sieci bibliotecznej Helsińska Biblioteka Uniwersytecka, a zarazem Biblioteka Narodowa Finlandii odgrywa podwójną rolę. Z jednej strony, jako integralna część wiodącego uniwersytetu, zapewnia obsługę rodzimej uczelni, z drugiej jest centrum bibliotecznym dla wszystkich pozostałych uniwersytetów. Do jej najważniejszych zadań jako Biblioteki Narodowej należy gromadzenie oraz ochrona zbiorów i kolekcji dziedzictwa narodowego dla przyszłych pokoleń. Większość, bo aż 80% funduszy na ów cel pochodzi bezpośrednio z Ministerstwa Edukacji, a jedynie 20% z wszystkich budżetów uniwersyteckich.

Ufundowana w 1640 r. jako Biblioteka Królewskiej Akademii w Turku, pełniła od 1707 r. funkcję oficjalnego depozytariusza kopii wszystkich wydawnictw drukowanych w języku szwedzkim. Kiedy w 1809 r. Finlandia stała się autonomicznym Wielkim Księstwem Cesarstwa Rosyjskiego, a w 1812 r. car Aleksander I ogłosił Helsinki nową stolicą Księstwa, jasna stała się konieczność uplasowania księżnicy narodowej właśnie tam. Nieszczęśliwe zrządzenie losu, ogromny pożar Akademii w Turku, z którego udało się na 40 tys. woluminów ocalić zaledwie 800, spowodował przeniesienie uczelni wraz z pozostałymi po niej zbiorami do Helsinek. Jej ponowne, uroczyste otwarcie nastąpiło w 1827 r., tym razem jako Aleksandryjskiego Uniwersytetu Cesarskiego Finlandii (Imperial Alexander University of Finland). Od tego momentu, pomimo różnych zawirowań dziejowych, datuje się nieprzerwany rozwój biblioteki. Już na początku

swego istnienia, poza zbiorami po pożarze w Turku oraz napływającymi tym razem z kierunku południowo-wschodniego (Rosja) najróżniejszymi obowiązkowymi depozytami, została zasilona potężnym jak na owe czasy darem – 10 tys. książek z Sankt Petersburga. W 1845 r. oddano do użytku nową, zaplanowaną przez znanego architekta Carl Ludwiga Engela, siedzibę biblioteki, którą zajmuje do dziś. Kiedy w 1917 r. Finlandia odzyskała niepodległość, Biblioteka Uniwersytecka w Helsinkach nadal utrzymywała, zgodnie z aktem z 1707 r., status pierwszego depozytariusza wszystkich oficjalnych publikacji wydawanych w kraju. W 1981 r. wprowadzono akt o egzemplarzu obowiązkowym odnośnie nagrań dźwiękowych, a w 2008 r. weszło w życie analogiczne prawo dotyczące e-publicacji.

Za datę powstania Biblioteki Narodowej Finlandii można przyjąć dzień 1 sierpnia 2006 r., kiedy to, po podpisaniu przez Panią Prezydent Tarja Halonen, została wprowadzona w życie *Poprawka do Aktu o Uniwersytecie*, oficjalnie zmieniająca nazwę Biblioteki Uniwersytetu w Helsinkach na Bibliotekę Narodową Finlandii. Celem zmiany było wzmocnienie całego systemu bibliotek fińskich oraz nadanie Bibliotece Narodowej pozycji centralnego koordynatora całej sieci, a tym samym jej wyróżnienie. Zgodnie z poprawką Biblioteka Narodowa ma obowiązek oferowania i rozwijania usług oraz koordynowania współpracy pomiędzy wszystkimi typami bibliotek w Finlandii, jest ona także odpowiedzialna za promocję bibliotek zarówno w kraju, jak i za granicą (The National Library, 2011). Status Biblioteki Narodowej jako centralnej jednostki w sieci bibliotecznej Finlandii został więc wspomnianym aktem oficjalnie zalegalizowany. Fińska Biblioteka Narodowa pełni nadal podwójną rolę, z jednej strony jest księżnicą narodową, z drugiej zaś biblioteką uniwersytecką, w świetle wspomnianej poprawki jej druga funkcja schodzi na plan dalszy. Zgodnie z przyjętą strategią na lata 2006-2015 wynikającą z misji „Biblioteka Narodowa zapewnia możliwość publikacji wspólnego dziedzictwa narodowego na poziomie komun. Biblioteka Narodowa rozpowszechnia i współtworzy informacje dotyczące wszystkich publicznych i komunalnych bibliotek oraz innych instytucji będących w sieci oraz współpracuje z nimi nad doskonaleniem społeczeństwa informacyjnego” (Horami-Poutanen, 2006, p. 4). Biblioteka Narodowa odpowiada za: ochronę dziedzictwa narodowego, system sieci bibliotecznej (rozwój usług i koordynacja działań), wspieranie badań i prac naukowych.

Do najpoważniejszych grup interesariuszy Biblioteki Narodowej należą:

- użytkownicy informacji: naukowcy, studenci, badacze, pracownicy mediów;
- biblioteki: uniwersyteckie, politechniczne, specjalne, publiczne;
- odbiorcy kultury: związane to jest z organizowanymi różnymi wystawami, wydarzeniami kulturalnymi;
- przemysł wydawniczy: autorzy, wydawcy, producenci;
- instytucje finansujące: Ministerstwo Edukacji, Uniwersytet w Helsinkach i pozostałe.

PODSUMOWANIE

Wydaje się, że najważniejszym czynnikiem decydującym o sukcesach Finów (PISA, 2009) jest wysoki wskaźnik korzystania z bibliotek (80%

społeczeństwa), który dostrzegają politycy. Przekłada się to na fińską narodową politykę biblioteczną, prowadzenie działań planistyczno-modernizacyjnych w obrębie prawodawstwa, programów i dokumentów strategicznych w tym zakresie. Można zauważyć, że dużą wagę przykładają się do bibliotek regionalnych i świadczonych przez nie usług centralnych dla regionu oraz do współpracy wszystkich typów bibliotek. Nie od dziś wiadomo, że warunkiem efektywności kształcenia ustawicznego jest wysoka jakość informacji i szybki dostęp do wiedzy. Ważną rolę mają tu do spełnienia biblioteki jako wyspecjalizowane placówki usługowe, które działają w ramach samorządów lokalnych, wyższych uczelni i instytucji naukowych w istotny sposób przyczyniają się do rozwoju oświaty i nauki, większego udziału w życiu politycznym i lepszej orientacji w życiu codziennym. Z drugiej strony wzrost poziomu wykształcenia ludności i koncepcja kształcenia ustawicznego stawiają wciąż nowe wyzwania wobec bibliotek.

BIBLIOGRAFIA

- AMKIT (2011). *Together for searching, learning and understanding. Cooperation strategy of the Libraries of the Universities of Applied Sciences* [online]; [dostęp: 26.11.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.amkit.fi/download.php?f5c192ab205366b-16fb7919f26a4bc6e>.
- Analiza best practice – Finlandia (2005). W: *Najlepsze wzorce działalności bibliotecznej w Europie, Singapurze i USA*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Audunson, Ragnar (2005). The Public Library as a Meeting-Place in a Multicultural and Digital Context. The necessity of Low Intensive Meeting-Place. *Journal of Documentation*, vol. 61, no. 3, pp. 429-441.
- Działalność bibliotek publicznych: wytyczne IFLA/UNESCO* (2002). Oprac. zespół pod przew. Ph. Gilla w imieniu Sekcji Bibliotek Publicznych. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Gmerek, Tomasz (2005). *Szkolnictwo wyższe w krajach skandynawskich. Studium z pedagogiki porównawcze*. Poznań: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Harju, Eline (2004). *Internet bus Netti-Nysse* The heaviest and most yellow mobile service in the world? *Scandinavian Public Library Quarterly*, vol. 37, no. 3 [online]; [dostęp: 20.02.2011]. Dostępny w World Wide Web: http://www.splq.info/issues/vol37_3/09.htm.
- Horami-Poutanen, Kristiina (2006) The National Library of Finland – the national gateway to information. *The National Library of Finland Bulletin*, pp. 4-6.
- Järvinen, Pirjo (2007). *Tampere City Library: Pirkanmaa provincial library* [online]; [dostęp: 21.11.2011]. Dostępny w World Wide Web: www.stepping-stones.de/steps/assets/includes/sendtext.cfm/aus.5/key.14.
- Järvelin, Kalervo; Vakkari, Pertti (1981). *Tiedontarpeiden ja kirjastonkäytön tyytkimisesta. Kaksitutkimaa*. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.
- OECD (2011). *Programme for International Student Assessment* [online]; [dostęp: 13.03.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.pisa.oecd.org>.
- Libraries.fi (2010). *Suomen yleisten kirjastojen tilastot* [online]; [dostęp: 20.02.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.tilastot.kirjastot.fi/fi=FI/>.
- PIKI (2011). *PIKI Pirkanmaan Kirjastut* [online]; [dostęp: 21.11.2011]. Dostępny w World Wide Web: www.piki.verkkokirjasto.fi.
- PISA (2010). *PISA 2009 Results: What Students Know and Can Do: Student Performance in Reading, Mathematics and Science (Volumen I)* [online] Programme for International Student Assessment [dostęp: 21.11.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.pisa.oecd.org>.
- Pugacewicz, Iwona H. (2007). *Zmienne losy biblioteki szkolnej w Paryżu 1842-1963*. W: *Biblioteki w systemie kultury jednoczącej się Europy*. Red. M. Zając, E. B. Zybert. Warszawa: Wydaw. SBP.
- SITR (2011). *Studying in Tampere Region* [online]; [dostęp 13.03.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.uta.fi/sitr/index.html>.
- Tamcat (2011). *Tampereen yliopiston kirjasto* [online]; [dostęp: 20.02.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://tamcat.linneanet.fi/index-en.htm>.

- Tampere Library (2011), *Tampere University Library* [online] [dostęp: 20.02.2011]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.uta.fi/kirjasto/lib/e-library/>>.
- The National Library of Finland (2011) *Organisation and Management* [online]; [dostęp: 20.02.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.nationallibrary.fi/infoe/organization/nationallibrarystrategy_20062015_summary.html>.
- University of Tampere (2011), *Sitr* [online]; [dostęp: 20.02.2011]. Dostępny w World Wide Web: <<http://tamcat.linneanet.fi/index-en.htm>>.
- Wierzbowski, Józef (2003): *Fińska droga do społeczeństwa informacyjnego i gospodarki opartej na wiedzy*. Warszawa: Instytut Łączności.

DOROTA GRABOWSKA

The Institute of Information and Book Studies
The University of Warsaw
e-mail: d.grabowska@uw.edu.pl

IWONA H. PUGACEWICZ

The Institute of Information and Book Studies
The University of Warsaw
e-mail: i.pugacewicz@uw.edu.pl

LIBRARY ORGANIZATION AND MANAGEMENT IN FINLAND FROM THE INFORMATION SOCIETY POINT OF VIEW

KEYWORDS: Finland. Library. National Library. Research library. Public library. Metso. Librarian. Information society. Education. Organization. Management. Financing.

ABSTRACT: **Objective** – The importance of the role played by Finnish libraries in shaping the information society is discussed and Finnish library law, finances and current computer system are presented. Libraries in Finland are assumed to have significant influence on the promotion of book reading culture and information skills. **Research method** – Written regulations on the organization and tasks of Finnish libraries are analyzed, completed with authors' own observations collected during a study trip to Finland. **Results and conclusions** – It is proved that Finnish libraries working as specialized service providers within local government structures, universities and research institutions, have considerable impact on the development of education and science, increase citizens' participation in the politics and enhance their orientation in everyday life. Finnish libraries are visibly involved in shaping the information society.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 15 października 2011 r.